

Jonas Jonsson Brunk

- Från Komstad till Bronx

av Elna Nilsson

Sävsjö 2007

Innehållsförteckning:

<i>Berättelsen</i>	<i>sid 3</i>
<i>Vad vet vi?</i>	<i>sid 7</i>
<i>Genealogisk tabell</i>	<i>sid 10</i>
<i>Källförteckning</i>	<i>sid 11</i>

Berättelsen

Vid guidningar och andra begivenheter i Komstad brukar sedan 15-20 år tillbaka följande berättas:

För så där 400 år sedan, alltså omkring 1600, föddes en gosse i Komstad Backegård och fick namnet Jonas. Föräldrarna till pojken var ryttaren och bonden Jon Nilsson Buller i Backegård och hans hustru Marit Brunk, som kom från Bäckaby ett par mil sydost om Komstad. Jonas tog sin mors efternamn – att man gjorde så var inte ovanligt – och kallade sig Jonas Jonsson Brunk.

Om Jonas första år och uppväxt vet vi ingenting, men man kan väl tänka sig, att han som andra barn på den tiden fick hjälpa till i arbetet på gården, så snart han kunde uträtta något. En bestickande tanke är, att han kanske om somrarna vallade korna i markerna runt byn eller i Komstad ängar, som ännu till en liten del är bevarade. Och nog kan man tänka sig, att han om söndagarna måste följa med till den gamla sockenkyrkan i Ljunga. Fast kyrkan var vid den här tiden illa åtgången, eftersom både den och Ljunga by år 1611 bränts av en dansk strövkår.

Ovanstående är bara funderingar över hur tillvaron kunde ha tett sig för gossen Jonas. Vi vet alltså ingenting. Däremot vet vi, att han inte övertog gården och blev bonde, utan att han lämnade hemmet och gav sig ut i världen. Han tog sig till Danmark, vilket inte var så svårt, eftersom Komstad och trakten däromkring låg väl till i närheten av de stora stråkvägarna med förbindelser åt alla håll. Den ännu danska provinsen Halland nådde man via Lagastigen eller Nissastigen, det likaså danska Blekinge via den väg, som smålänningarna använt i århundraden som transportled för slaktboskap till utskeppningshamnarna i Ronnyby och Karlshamn.

Av Jonas Brunks efterlämnade papper kan man med ganska stor säkerhet sluta sig till att han blev sjöman och tog tjänst i den danska handelsflottan. Det gick tydligen bra för bondpojken från Komstad och han avancerade till kaptan. Så småningom tycks han ha övergått till holländsk tjänst och gjort många och långa seglatser. Kanske ända bort till Indien – då måste han ha rundat Godahoppsudden, eftersom Suezkanalen ännu inte kommit till.

Den 6 juli 1638 gifte sig Jonas Brunk med den holländska flickan Teuntie Joriaens i Nya kyrkan i Amsterdam. Lysningsattesten från den 18 juni finns kvar i ett arkiv i Amsterdam och där står tydligt och klart, att ”Jonas Jonass Bronck” är kaptan och att han kommer från ”Coonstay” det vill säga Komstad. Den besynnerliga stavningen beror säkert på att det var holländare, som skulle skriva de för dem främmande namnen och kanske också i någon mån på att Jonas Brunks småländska var något annorlunda än dagens. Han har undertecknat attesten – ”Jonas Jonasson Bronck” står det väl och läsligt skrivet. Jonasson eller Jonsson har ingen betydelse. Man skilde inte så noga på Jon, Jonas eller Jöns.

Året därpå, i början av maj 1639, gick det nygifta paret ombord på fartyget ”Brandt van Troijen”, det vill säga ”Trojas brand” – ett besynnerligt namn på ett fartyg – för att segla över Atlanten till den holländska kolonin Nya Nederländerna på den amerikanska ostkusten. Fartyget utgick från Hoorn några mil nordost om Amsterdam och ägdes av holländska västindiska kompaniet. Enligt en bevarad handling daterad 30 april 1639 förband sig Jonas Brunk att betala en fjärdedel av kostnaderna för frakt och fartyg, som nu skulle föra en större skara emigranter och deras boskap till Amerika. Någon form av bolag tycks alltså ha hyrt

fartyget för den här färden. I handlingen noteras också, att Jonas Brunk kom från ”Smolach”, det vill säga Småland, i Sverige.

Resan tycks ha gått bra och i medvind och det tog inte mer än fem-sex veckor att korsa Atlanten. I varje fall var ”Trojas brand” i hamn före 16 juni, då en resenär på ett annat fartyg lade märke till henne. Hamnen låg i kolonins huvudstad, det omkring 1610 grundade Nya Amsterdam. Så mycket till stad eller huvudstad var platsen dock inte. På ett kopparstick från cirka 1630 ser man en dominerande kyrka, en stor väderkvarn, några bodar eller magasin och så hamnen med en del fartyg. Det hela omges av lövklädda kullar.

Här lämnade Jonas Brunk sjömanslivet. Strax efter ankomsten till Nya Amsterdam köpte han av indianerna ett stort markområde på 264 hektar strax öster om den norra delen av ön Manhattan. Köpesumman var säkerligen obetydlig, kanske bara några handelsvaror – indianerna förstod sig ännu inte på pengar.

På en del av sitt nyförvärv uppförde Jonas Brunk ett präktigt bostadshus av sten till sig själv och Teuntie. Emaus kallade han det. Vidare byggde han arbetarbostäder och torklador för tobak – den före detta bondpojken och sjömannen blev nu tobaksodlare. Åtminstone några arbetare hade Jonas Brunk anställt redan före avresan till Nya Nederländerna. Enligt ett par bevarade kontrakt av den 26 och 28 april 1639 kom han överens med tre män och en kvinna om att de skulle arbeta åt honom i fyra respektive fem år mot att han svarade för transporten på ”Trojas brand”. När Brunk efter ankomsten till Amerika köpt det stora landområdet, skaffade han också arrendatorer till delar av detta. Den 21 juli 1639, skrevs kontrakt med två män, som fick arrendera ett område gratis i tre år mot att de röjde ny mark och där odlade tobak och majs. Några veckor senare, den 15 augusti 1639, skrevs kontrakt med två bröder, som fick arrendera ett annat område på sex år och under tiden skulle få ett bra hus och mark att odla. De skulle också få låna två hästar och en ko. Arrendeavgiften bestod av vissa kvantiteter säd och smör samt hälften av den boskap, som förhoppningsvis blev till under arrendetiden.

Jonas Brunk ordnade det alltså bra för sig och det verkar, som om han snart blev en betydande man i den lilla staden. Hans förhållande till indianerna vet vi ingenting om, men kanske det var tämligen bra, så att man gärna ville ha honom med, när det var fråga om överläggningar med dem. Kanske blev det också så, att man gärna samlades i hans Emaus, man tog sig till Brunks gård. I varje fall vet man, att en överläggning mellan holländarna och indianerna, som resulterade i ett viktigt fördrag, undertecknades 28 mars 1642 i Jonas Brunks hus. Den historiska händelsen lär ha förevigats i en ännu bevarad målning. Ett kopparstick från den här tiden ger en bild av hur en sådan överläggning kan ha tett sig – man ser ett par holländare i vidbrättade hattar i samtal med ett par indianer i rik fjäderskrud över hjässan ner över nacken och ryggen.

Det tycks sålunda ha gått bra för Jonas Brunk i det nya landet. Men han fick inte länge glädja sig åt sina framgångar, ty redan efter knappt fyra år, i början av 1643, avled han. Dödsorsaken är okänd – kanske råkade han ut för något indianöverfall, kanske blev han sjuk, kanske blev han biten av någon giftig orm eller insekt. Om detta vet vi ingenting. Men bouppteckningen, som hölls 6 maj 1643, är bevarad och visar, att Jonas Brunk var en förmögen man. Förutom egendomen med gröda, boskap, byggnader efterlämnade han det väl inredda Emaus, där man bland annat noterar målningar, speglar, silverföremål, ett japanskt svärd, en rikhaltig garderob med dräkter och hattar, ett välförsett bibliotek med böcker på holländska, tyska, latin och danska om navigation, teologi, medicin och historia. Jonas Brunk var en bildad man.

Arvtagare till det hela var änkan Teuntie Jorians – några barn tycks paret Brunk inte ha haft. Teuntie gifte om sig redan i juni 1643. Det var säkrast så, eftersom det var stor brist på kvinnor i kolonin, så att de helt enkelt måste ha skydd av en äkta man.

Teuntie och hennes nye make, Arent van Curler, lämnade snart Jonas Brunks egendom. Men namnet på området levde kvar. Det hade redan blivit en vana att tala om Brunks land, Brunks hus, Brunks egendom eller bara Brunks. Det var bara det, att varken holländarna eller engelsmännen, som snart erövrade kolonin, eller för den delen Jonas Brunk själv uttalade Brunk, som vi gör idag. Nej, man sade Bronck eller Broncks land eller bara Broncks. Efter engelsmännens erövring ändrades namnet på Nya Amsterdam till Nya York, det vill säga New York. Där finns än idag en stadsdel, som kallas The Bronx, alltså efter den förste ägaren, Jonas Jonsson Brunk, bondpojken från den lilla byn Komstad i den obetydliga socknen Norra Ljunga i det magra Småland i det avlägsna Sverige!

Men det finns mera att berätta. Närvarande vid bouppteckningen efter Jonas Brunk 6 maj 1643 var utom änkan och arvtagaren Teuntie Joriaens också en ej tidigare nämnd man, Peter eller Peder Brunk. Vem var han? Ovanstående berättelse om Jonas Brunk bygger på en artikel av forskaren, advokaten, med mera G V C Young på Isle of Man, vilken publicerades 1981 under titeln ”The Founder of the Bronx”. Young funderar över om Peter kan ha varit en son till Jonas Brunk men kommer fram till att det inte var möjligt. Peter Brunk skrev nämligen sitt testamente 4 november 1643 och testamenterade då all sin egendom till Engeltie Mans i Nya Amsterdam, eftersom hans ”far, mor och andra vänner är långt därifrån”. Två år senare, 7 oktober 1645, är han i Amsterdam och gifter sig där med Helletie Jans. Lysningsattesten är bevarad och där står bland annat, att Peter Jonasson Bronck kommer från ”Juncupping”, det vill säga Jönköping, att han är sjöman, föräldralös och 28 år gammal. Troligt är, att Peter Brunck var son till en syster till Jonas Brunk, som var gift med en Jonas i Jönköping och att efternamnet Brunk följt med på kvinnosidan. Föräldrarna har tydligen avlidit omkring 1644 – de finns med i testamentet 1643, men i lysningsattesten 1645 står Peter Brunk som föräldralös.

Sjömannen Peter Brunk tycks ha seglat mellan gamla och nya Nederländerna. Efter giftermålet for han med hustrun tillbaka till det nya landet, där han lämnade sjömanslivet. Det nygifta paret slog sig ned i Beverwyck inte så långt från Nya Amsterdam. Så småningom blev Peter Brunk ägare till flera hus, ett bryggeri och ett värdshus. Åtminstone två söner föddes i äktenskapet. Peter Brunk dog 1669 – kanske finns ännu ättlingar i Amerika?

Peter Brunk testamenterade 1643 sin egendom till Engeltje Mans. Vem var hon? Enligt kyrkboken för Nya Amsterdam gifte hon sig där 18 december 1639 med Burger Joris från Schlesien. Det noteras, att hon kommer från ”Coinxte” (eller kanske det står ”Coingste”) i Sverige. Coinxte står liksom Coonstay ganska säkert för Komstad, som väl inte var så lätt att stava till för holländarna. Även hennes namn är egendomligt stavat. Enligt Young bör Mans stå för Månsdotter, Engeltje för Engelt. Hon var ung och bara omkring 15 år gammal vid giftermålet, varför det knappast är troligt, att hon rest ensam från Kosmtad till Nya Nederländerna. Förmodligen kom hon med ”Trojas brand” tillsammans med Jonas Brunk. Ganska säkert var hon systerdotter med honom – en dotter till Jon Nilsson Buller och Marit Brunk i Komstad skulle alltså ha gift sig med en Måns och fått dotterna Engelt eller hur hon nu hette på svenska.

Engeltje och Burger Joris fick tio barn, fem söner och fem döttrar, mellan åren 1640 och 1664. Maken dog 1671, men Engeltje överlevde honom i minst 30 år. Sönerna kallade sig Burger – ättlingar – med rötter i Komstad – bör väl finnas än idag.

Vad vet vi?

Ungefär som ovan brukar berättelsen låta. Men vad vet vi egentligen? Har vi fog för våra påståenden?

Jo, mycket eller rent av det mesta är belagt. Forskaren Young på Isle of Man har gått grundligt tillväga, dels genom sex resor till Europa och en till The Bronx i New York, dels genom kontakter med arkiv i Amsterdam och New York, med Ortnamnsarkivet i Uppsala, med Bronx County Historical Society, och med forskare i bland annat Sverige, Danmark och New York. Många uppgifter om Jonas Brunks familj har sedan både bekräftats och fördjupats av den kunnige och noggranne hembygdsforskaren, adjunkten Henry Renshult i Sävsjö/Stockaryd. Både Young och Renshult har också haft kontakt med Bronxxkännaren och professorn Lloyd Ultan i New York.

Inledningsvis brukar berättas, att Jonas Brunk föddes omkring 1600 i Komstad Backegård i Norra Ljunga socken. För dessa påståenden finns inga säkra belegg – men nästan. Att Jonas Brunk vuxit upp i Komstad är däremot högst troligt. Henry Renshult kunde tämligen omgående komplettera Youngs och Lloyd Ultans uppgifter med noteringar ur Västa härads domböcker, som han fått fram under sin egen släktforskning. Sålunda kunde han meddela, att Komstad Backegård 1545 ägdes av Gudmund Nilsson. Denne följdes av dottern Bengta, som var gift med Nils Jonsson och med honom hade åtminstone sex barn, sönerna Jon och Per och fyra döttrar. Nils Jonsson avled i slutet av 1612 eller i början av 1613 och har då enligt domboken vid tinget 14 juli 1613 lämnat gården i Komstad i arv till sönerna och en gård i Älgabäck i Hjärtlanda socken till döttrarna. Vid det här tinget omtalas också, att arvtagaren ”Jon Nilsson var bullersam”, varför han då får tillnamnet Buller. Alltså kallas han i fortsättningen Jon Nilsson Buller. Han skrivs som boende i Komstad.

Renshult har också forskat i slakten Brunk och tycks ha kommit till samma resultat som de av Young anlitate forskarna i Jönköping. De har funnit, att en man vid namn Brunk, förnamn okänt, ägt åtminstone en gård i Bäckaby (ett par mil sydost om Komstad) under första hälften av 1500-talet. En av sönerna, Jon Brunk, som blev kvartersmästare vid Smålands ryttare, ärvde hälften av gården, och köpte till den andra hälften av sin bror Åke. Jon Brunk gifte sin med Ingrid Månsdotter och fick flera barn, bland andra dottern Marit.

Marit Jonsdotter Brunk gifte sig med Jon Nilsson (Buller) troligen omkring 1600 och fick sonen Jonas och i varje fall två döttrar. Förmodligen bodde familjen i Jons föräldragård i Komstad, ty enligt ett tingsprotokoll från 15 mars 1611 uppbjuds då halva Tossegärde av Jon Nilsson i Komstad på hans hustrus vägnar. Tássegärde var en gård i Ramkvilla socken, vilken ägts av Jon Brunk och gått i arv till döttrarna Marit och Estrid.

I ett protokoll från tinget 6 juni 1617 noteras, att en del av Komstad Backegård såldes till ”Jon Nilsson Buller och hans hustru Marin Jonsdotter Brunk till evärdelig ägo för 23 daler och en oxe, så att han nu äger halva gården med det han ärvt och köpt, med kvarn och fiskevatten”. Här bekräftas alltså, dels att Jon Nilsson Buller äger i varje fall halva Komstad Backegård, dels att hans hustru heter Marit Jonsdotter Brunk.

Nog verkar det vara ganska säkert, att Jonas Brunk föddes och växte upp i Komstad!

Jon Bullers och Marit Brunks son Jonas blev inte bonde hemma i Komstad utan gav sig ut i världen och blev sjöman i den danska handelsflottans tjänst. Ett förvånande val kan man i förstone tycka. Fast egentligen inte. Som nämnts, Komstad låg nära handelsvägarna och mer än en Komstadbonde hade säkert under Jonas barndom och ungdom drivit slaktboskap ner till de danska hamnarna i Blekinge. Omöjligt är inte att Jonas själv följt med någon gång som vallpojke. I varje fall visste han, att det var enkelt att ta sig till Danmark och kontinenten.

Jonas Brunk kan också ha påverkats av sina båda morbröder Peter och Nils Jonsson Brunk. Enligt ett tingsprotokoll från den 30 juni 1658 hade dessa nämligen utvandrat i unga år och blivit skeppsbyggare i Flensburg i den då danska Schleswig-Holstein. Flensburg ligger strax söder om Jylland. Peter Jonsson Brunk har nu kommit till tinget för att få intygat, att han ”är född här i Västra härad och Ramkvilla socken”. ”Ärliga män” vittnar, att han är ”barnfödd i Torsagärde av ärliga föräldrar i Ramkvilla socken... och han och hans sambroder Nils Jonsson Brunk följdes åt till främmande land och blev skeppsbyggare...”. Det intygas också, att bröderna 1642 var ”hemma uti sin födsobygd... och då levde deras moder Ingrid Månsdotter i Torsagärde”. ”Noch betygas att bägge deras samsyster Marit Jonsdotter är i levande livet och nu boende i Torsagärde”. Peter Brunk berättar dessutom, att brodern Nils dött barnlös i Christianshamn i Köpenhamn i april 1658. (Torsagärde och Tossagärde är samma gård.) En viss påverkan på systersonens val av levnadsbana kan mycket väl tänkas. En bidragande orsak kunde väl också vara, att Jonas Brunk ville undvika att bli uttagen i krigstjänst. Det var oroliga tider – fadern var ”på tåg” 1621 men klarade sig tydligen oskadd.

Böcker i Jonas Brunks efterlämnade bibliotek tyder på att han gick i dansk tjänst, inte i svensk eller tysk. Någon notering om att han skulle tjänstgjort i den danska örlogsflottan finns inte enligt kända historiker, som Young varit i kontakt med. Ganska säkert är alltså, att Jonas Brunk så småningom avancerade till kapten i den danska handelsflottan och att han att döma av hans nautiska böcker seglade en del på hamnar i Östersjön. Helt otänkbart är väl för övrigt inte, att han slog sig ner i Flensburg, redan på medeltiden en betydande hamnstad, och kanske bekant för Jonas Brunk genom morbröderna Peter och Nils. Vid giftermålet 1638 är han bosatt i Amsterdam och väl i holländsk tjänst. Kanske seglade han nu även på England och Irland – och Indien. Några handlingar, som bestyrker den sistnämnda destinationen, är dock inte bevarade. Ett japanskt svärd är inte tillräckligt bevis, ej heller, att vännen Jochem Petersen Kuyter, som var med och hyrde ”Trojas brand” och som blev förmyndare för Teuntie efter Jonas Brunks död, hade tillbringat lång tid i Indien.

Att Jonas Brunk tjänstgjorde i danska och holländska handelsflottan kan dock anses vara betryggande belagt.

Jonas Brunks sista år från vigseln i Amsterdam 1638 är väl belagda genom flera bevarade handlingar av olika slag. Barn-, ungdoms- och sjöåren är inte lika väl belagda, men av utredningen ovan att döma råder knappast något tvivel om att Jonas Brunk med rötter i Komstad och Bäckaby var den förste ägaren till det område i New York, som efter honom kallas The Bronx!

För övrigt kan nämnas, att beträffande Engeltje Mans kan ytterligare några uppgifter fogas utöver de av Young framtagna. Henry Renshult har funnit, att hon hette Ingel eller Ingela, namn som var väl kända i bland annat Västra härad vid den här tiden. Renshult har även fått fram, att hon var dotter till Jonas Brunks syster Elin, som var gift med Måns Nilsson i Komstad. Elin och Måns blev i början av 1650-talet gästgivare i Komstad.

Lloyd Ultan berättar, att man i flera år tvistade om vem, som var den rätte ägaren till Jonas Brunks land – det hade gått i många händer efter hans bortgång 1643. I samband med en utredning i oktober 1683 noteras, att Engeltje Burger, änka efter Burger Joris, vittnar om att hon känt Jonas Brunk och att hon för omkring 40 år sedan sett honom tre gånger ta hö på området. Det står också att hon är svenska, gammal och blind.

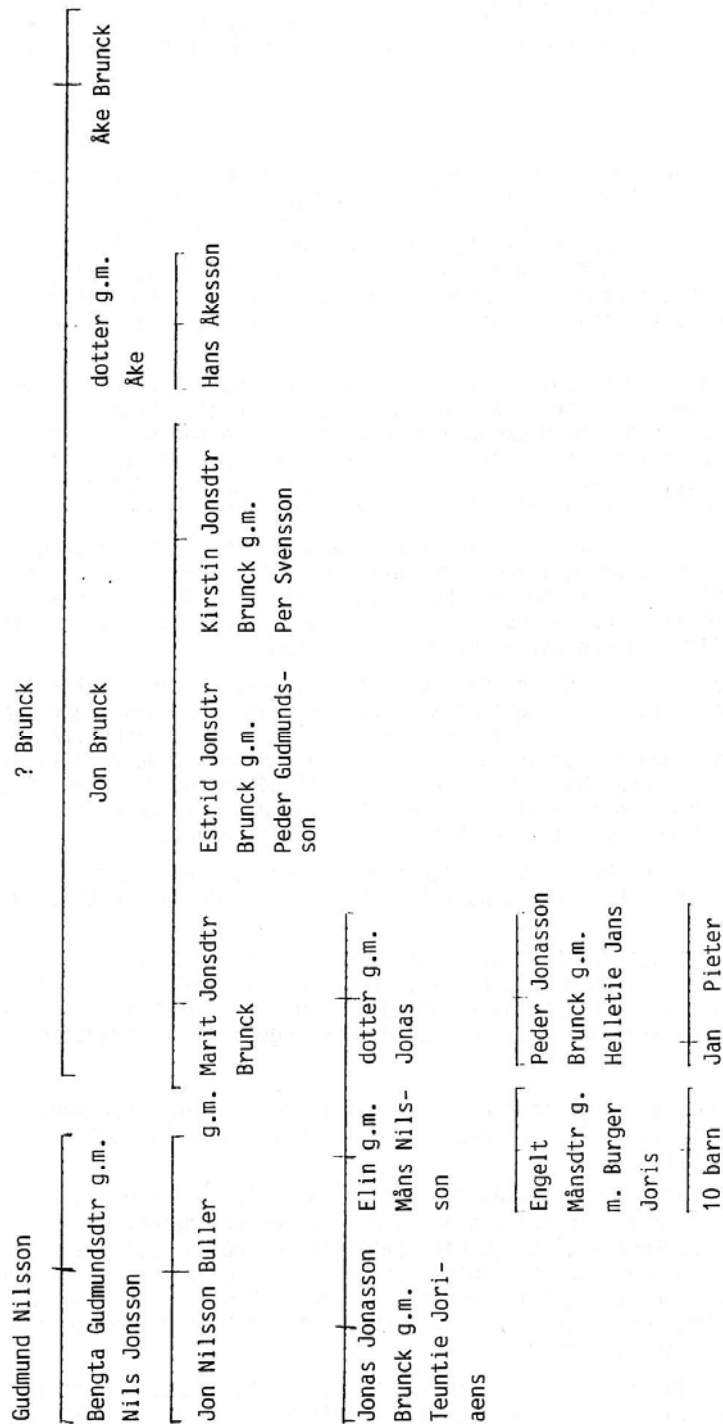
Engeltje blev betydligt äldre. I Youngs genealogiska tabell noteras nämligen, att hon lever ännu 1701, men tyvärr har han inte noterat, var han funnit den uppgiften.

Att Engeltje Mans var Jonas Brunks systerdotter och kom från Komstad, är tämligen säkert.

Genealogisk tabell

38

Släkttavla för de i artikeln nämnda personerna

Källförteckning

Tryckta källor och litteratur

Ultan, Lloyd (1993). *The Bronx In The Frontier Era. From the Beginning to 1696*. Written in collaboration with The Bronx County Historical Society. Kendall/Hunt publishing company, Dubuque, Iowa.

Young, G V C (1981). *The Founder of The Bronx*. The Mansk-Svenska Publishing Co. Ltd. Peel, Isle of Man.

Otryckta källor

Gemeente Amsterdam Stadsarchief. Utdrag ur lysningslängd.

Nilsson, Elna (1986). Sävsjötraktens första amerikaemigranter. Ingår i *Sävsjö Hembygdsförening årsskrift 1986*, sid 33-38.

Renshult, Henry (1998). *Jonas Jonsson Brunk*. Stencil. Hembygdssamlingen, Jönköpings länsbibliotek.